
XIII. Zahraniční události 2001

Květa Buschová
Oskar Krejčí

Zachování lidstva vyžaduje zvýšení spolupráce. Tlak globálních problémů spolu s rostoucím vědomím potřeby zajistit trvale udržitelný rozvoj by mohl být zdrojem reorganizace světového politického systému. Naplnění tohoto úkolu není v silách jen jednoho, byť sebemocnějšího státu.

XIII. Zahraniční události 2001

Terorismus 2001

Na první pohled se zdá, že první rok třetího milénia se na světové scéně „rozpadl“ na léta dvě. Na to, co bylo před 11. zářím 2001, a na vše, co bylo a ještě bude po tomto dni. Jenže byly útoky sebevražedných komand teroristů na dva mrakodrapy Světového obchodního centra v New Yorku a na washingtonský Pentagon skutečně tak přelomové? Ano i ne.

Skutečně nové na teroristických útocích proti USA bylo snad jen to, že jejich strůjci se promyšleně zaměřili na samé centrum americké moci, na symboly amerických hodnot. Sám světový terorismus není nového data. Stačí pohled zpět, třeba i do ročenek minulých, abychom si osvěžili, že mezinárodní či skupinový terorismus je na Zemi všudypřítomný mnoho let. Za pět desetiletí „zdomácněl“ na Blízkém a Středním východě, na Indickém subkontinentu, na Srí Lance, v Indonésii, Africe a mnohde jinde. A cožpak jsme terorismus nezažili zcela nedávno na Balkáně, včetně Makedonie, kde jde vlastně o dění současné? S téměř železnou pravidelností se opakují teroristické únosy letadel a lodí. Vražedné či dokonce sebevražedné atentáty zažili na vlastní kůži nejen v zahraničí působící američtí vojáci (třeba když 12. října 2000 sebevražedné komando na člunu s výbušninami narazilo v adenském přístavu do americké bojové lodi) a diplomaté (7. srpna 1998 při výbuších bomb před americkými ambasádami v keňském Nairobi a v tanzanském Dáresalámu). Ale také třeba „civilisté“ 19. dubna 1995 v budově či blízko budovy federálních úřadů v Oklahoma City, kterou zničil výbuch půltunové nálože. A mimochodem, právě v roce 2001 byl za tento čin, při němž zahynulo 168 osob, popraven atentátník Timothy McVeith.

S terorismem svět žije. Jen si jeho sílu, hrozbu a především příčiny ne každý a ne plně uvědomoval. V procitnutí i těch nejpupnějších je jedinečnost loňského druhého zářijového úterý. Právě v důsledku tohoto dne se loni 13. listopadu konalo zvláštní zasedání Rady bezpečnosti OSN, na němž šéf americké diplomacie Colin Powell prohlásil: „Válka s terorismem začíná uvnitř hranic každého státu. Bude se vést zvýšenou podporou demokratickým programům, reformám soudnictví, řešení konfliktů, odstraňování chudoby, ekonomické reformě a zdravotnickým a vzdělávacím programům“.

Osudné 11. září 2001 představuje pro svět – možná poněkud absurdně – i důležitou šanci a příslib. V zápase s mezinárodním terorismem se dokázali semknout nejen všichni spojenci, ale i mnozí bývalí soupeři či dokonce nepřátelé. Lze si třeba těžko představit, že za běžných okolností by Spojené státy a Ruská federace tři čtvrtě roku poté, co v obou zemích nastoupili do funkcí noví prezidenti a tím i nové administrativy, dokázaly ujit ve vzájemných vztazích tak pozitivní kus cesty, jaký zejména po 11. září obě mocnosti urazily. A nejen ony. Podstatně realističtější pohled osvědčilo mezinárodní společenství při pohledu na Balkán, urychlilo se například narovnávání vztahů mezi Ruskem a NATO, vpřed se posunuly integrační procesy v Evropě či mezinárodní integrace Číny. Svět začal věnovat více pozornosti a péče oblastem a jevům, které – ač podstatné – byly dosud více objektem a součástí mocenských „her“, nebo v lepším případě na okraji jeho pozornosti.

Květa Buschová, Hospodářské noviny

XIII. Zahraniční události 2001

Kalendář zahraničních událostí

Leden

1. 1. – Předsednictví v Evropské unii se na první pololetí rok ujalo Švédsko.
 - V zemích EU bylo zahájeno jednotné testování všech jatečních kusů skotu starších třiceti měsíců na „nemoc šílených krav“ (BSE).
 - Tchaj-wan poprvé od občanské války a odtržení ostrova v roce 1949 povolil přímé lodní spojení s kontinentální Čínou a zmínil velmi přísné formality spojené s vycestováním do ČLR.
10. 1. – Exprezidentka bosenské Republiky srbské Biljana Plavšićová, která se jako první významná osobnost válek na Balkáně vydala Mezinárodnímu soudnímu tribunálu pro bývalou Jugoslávii (ICTY), stanula v Haagu před porotou. Ta ji obvinila z genocidy, válečných zločinů a zločinů proti lidskosti.
16. 1. – Při pokusu o státní převrat byl zabit konžský prezident Laurent Kabila. Týden poté zvolil parlament Konžské lidové republiky novým šéfem země jeho syna Josepha Kabilu.
18. 1. – Spojené státy a Rakousko došly k dohodě o rakouském odškodnění obětí násilného vyvlastnění židovského majetku v Rakousku za nacistického režimu. Odškodnění má činit celkem půl miliardy dolarů.
20. 1. – Republikán George Walker Bush složil na Kapitolu ústavou předepsaný slib a stal se 43. prezidentem Spojených států.
31. 1. – Libyjec Abd al-Baset Megrahi byl skotskými soudci odsouzen na doživotí za atentát na americký boeing, při němž v roce 1988 zahynulo u Lockerbie 270 osob. Druhý Libyjec Lamí Chalífa Fahí byl označen za nevinného a osvobozen.

Únor

6. 2. – Premiérské volby v Izraeli vyhrál s převahou vůdce pravicového bloku Likud Ariel Šaron.
8. 2. – Ministerstvo spravedlnosti Severního Porýní-Vestfálska oznámilo, že bývalý německý kancléř Kohl se vyhne soudnímu procesu a vyvázne ze stranického korupčního skandálu jen s pokutou 300 000 marek.
11. 2. – Prezidenti Putin a Kučma na summitu v ukrajinském Dnětropetrovsku dohodli, že Rusko a Ukrajina znovu propojí svůj zbrojný a kosmický průmysl, který byl rozdělen po rozpadu SSSR.
13. 2. – Izraelští vojáci zastřelili v pásnu Gazy plukovníka Masúda Iljáda, velitele ochranky Jásira Arafata.
18. 2. – Ve Spojených státech byl zadržen vysoce postavený agent FBI Robert Hansen pro podezření z dlouholeté špiónáže ve prospěch Ruska.
22. 2. – Mezinárodní tribunál pro bývalou Jugoslávii (ICTY) odsoudil tři bosenské Srby za znásilňování, mučení a sexuální otročnictví muslimských žen ve městě Foča v roce 1992. Jmenované násilné činy, spáchané v době války, tím byly vůbec poprvé mezinárodním soudem kvalifikovány jako válečné zločiny.
26. 2. – Předčasné parlamentní volby v Moldávii vyhráli komunisté v čele s Vladimírem Voroninem. Ve 101členném zastupitelském sboru získali 71 křesel.

XIII. Zahraniční události 2001

Březen

1. 3. – Začal platit protokol Rady Evropy zakazující klonovat lidi.
 - Afghánský Tálibán začal ničit všechny sochy v zemi, které podle jeho výkladu koránu odporují islámu.
4. 3. – Švýcaři odmítli ve dvoudenním referendu usilovat v dohledné době o vstup do Evropské unie.
13. 3. – Ruské vojenské síly zahájily částečný odchod z Čečenska.
20. 3. – Makedonská armáda zahájila ofenzívu proti albánským ozbrojencům, kteří okupovali předměstí Tetova, a sevřela je do obklíčení.
23. 3. – Ruská orbitální stanice Mir podle plánu zanikla v zemské atmosféře.
28. 3. – Ruský prezident Vladimir Putin jmenoval novým ministrem obrany Sergeje Ivanova, dosavadního tajemníka Bezpečnostní rady Ruské federace. Toho vystřídal dosavadní ministr vnitra Vladimir Rušaljo. Novým ministrem vnitra se pak stal Boris Gryzlov, předseda strany Jednota.
 - Americký prezident George Bush se rozhodl odstoupit od závěrů ekologického summitu v Kjótu z roku 1997, který omezuje emise skleníkových plynů.

Duben

1. 4. – Za dramatických okolností byl zatčen a uvězněn jugoslávský exprezident Slobodan Milošević. Později byl vydán do Haagu.
10. 4. – Nizozemský senát schválil návrh zákona na legalizaci eutanasie.
11. 4. – Evropská komise navrhla, aby občané nových členských zemí nesměli minimálně pět let po vstupu do EU pracovat bez omezení v zemích stávající patnáctky.
18. 4. – Komise OSN pro lidská práva schválila upravený český návrh rezoluce odsuzující porušování lidských práv na Kubě. Úprava navržená Francií zmírnila ostře kritické pasáže k americkému embargu vůči Kubě na obecnější výzvu k podpoře ekonomické prosperity kubánského obyvatelstva.
27. 4. – První kosmický turista, americký milionář Dennis Tito, odstartoval na palubě kosmické lodi Sojuz z kosmodromu Bajkonur k Mezinárodní vesmírné stanici (ISS).

Květen

3. 5. – Spojené státy přestaly být členem Komise OSN pro lidská práva.
13. 5. – Parlamentní volby v Itálii vyhrálo do obou komor parlamentu hnutí premiéra Silvia Berlusconiho Dům svobody.
18. 5. – Sedm lidí zahynulo v izraelské Netanii při sebevražedném atentátu příslušníka složky palestinské organizace Hamás.
21. 5. – V New Yorku byla zveřejněna zpráva mezinárodní Mitchellovy komise, která se zabývala kořeny a hlavně řešením blízkovýchodního konfliktu. Zpráva doporučila odpoutání ozbrojených sil obou stran, obnovení bezpečnostní spolupráce jasnou výzvu palestinské samosprávě k ukončení násilností, zmrazení výstavby nových a rozšiřování starých židovských osad.

Červen

1. 6. – Sebevražedný útok mladého Palestince na pláži u Tel Avivu přinesl smrt 19 lidem.
2. 6. – Nepálský následník trůnu princ Dípéndra postřílel své rodiče – krále Bíréndru a královnu Aišavari – a dalších sedm členů královské rodiny. Sám sebe smrtelně postřílel a po jeho skonu na trůn nastoupil jeho strýc Gjánédra.

XIII. Zahraniční události 2001

7. 6. – V britských parlamentních volbách zvítězili Blairovi labouristé ziskem 44 procent hlasů. Konser-
vativci získali 32 procent a liberální demokraté 17 procent hlasů.
• Irové v referendu odmítli ratifikovat smlouvu EU z Nice.
8. 6. – V prezidentských volbách v Íránu zvítězil zastánce reformu, dosavadní prezident Mohammad
Chátamí.
11. 6. – Německý spolkový kancléř Gerhard Schröder a šéfové čtyř energetických koncernů podepsali
smlouvu o ústupu Německa od jaderné energie.
17. 6. – V bulharských parlamentních volbách vyhrála strana Národní hnutí bývalého cara Simeona II. Zís-
kala přesně polovinu křesel ve 240členném parlamentu.
20. 6. – Pákistánský diktátor generál Mušaraf, jenž se k moci dostal nekrvavým pučem v říjnu 1999, se
stal prezidentem.
21. 6. – V severoirském Belfastu opět propukly nepokoje mezi katolíky a protestanty. Vyvolali je protestanti
a šlo o nejrozsáhlejší nepokoje za posledních sedm let.
23. 6. – Papež Jan Pavel II. zahájil návštěvu Ukrajiny, během které se omluvil pravoslavným za chyby ka-
tolíků.
25. 6. – V albánských parlamentních volbách zvítězila Demokratická strana bývalého prezidenta Saliho
Berishi.

Červenec

1. 7. – Předsednictví v Evropské unii se ujala Belgie.
16. 7. – Bez jasného výsledku skončil v Ážře dvoudenní indicko-pákistánský summit.
• Prezidenti Vladimir Putin a Tiang Ce-min podepsali v Moskvě Smlouvu o přátelství a spolupráci
Ruska a Číny.
23. 7. – Indonéský parlament sesadil prezidenta Wahida pro korupci a nekompetentnost. Novou hlavou
státu se stala dosavadní viceprezidentka Megawati Sukarnoputriová.
24. 7. – Bulharský parlament schválil novou šestnáctičlennou koaliční vládu v čele s bývalým carem
Simeonem II.
26. 7. – Severokorejský vůdce Kim Čong-il zahájil cestu pancéřovým vlakem do Moskvy.

Srpen

2. 8. – Mezinárodní tribunál pro bývalou Jugoslávii v Haagu shledal bosenskosrbského generála Radi-
slava Krstiče vinným z genocidy, již se dopustil zejména při masakru v muslimské enklávě Sreb-
renica v roce 1995. Odsoudil jej ke 46 letům vězení.
4. 8. – Prezident KLDK Kim Čong-il dorazil vlakem do Moskvy. Oznámil, že Severní Korea odloží zkouš-
ky raket do roku 2003.
9. 8. – Při sebevražedném pumovém atentátu v centru západního Jeruzaléma zahynulo 15 osob. Izrael
na to odpověděl uzavřením úřadoven Palestinců v Jeruzalémě.
27. 8. – Při útoku izraelských raket v Ramalláhu zahynul představitel Lidové fronty pro osvobození Pales-
tiny Abú Alí Mustafá.
30. 8. – Jugoslávský exprezident Milošević si při dalším stání před haagským tribunálem odmítl vzít ad-
vokáta. ICTY znovu označil za ilegální instituci a prohlásil, že se bude hájit sám.

Září

9. 9. – Dva Arabové spjatí s teroristou bin Ládinem spáchali atentát na vrchního velitele protitálábských
sil generála Ahmada Šáha Masúda. Ten na následky atentátu 14. září zemřel.

XIII. Zahraniční události 2001

11. 9. – Teroristický útok unesenými dopravními letadly na dva mrakodrapy Světového obchodního centra v New Yorku a na budovu Pentagonu ve Washingtonu. Čtvrtý unesený boeing se zřítil v Pensylvánii. K 1. lednu 2002 bylo spočteno 2937 obětí. Z útoků byli od počátku podezřelí aktivisté teroristické organizace Al-Káida Usámy bin Ládina.
 - Americký prezident Bush a šéf diplomacie Powell označili atentáty v New Yorku a Washingtonu za akt války.
15. 9. – Severní a Jižní Korea obnovily po půlleté přestávce rozhovory o usmíření.
18. 9. – Tálibán pohrozil Američanům ozbrojeným džihádem, jestliže zaútočí na Afghánistán.
19. 9. – Palestinské hnutí Hamás a Organizace Islámské svaté války odmítly Arafátem vyhlášené příměří.
21. 9. – Členové Evropské unie vyjádřili ochotu k vojenským akcím proti terorismu po boku USA. Den poté se k tomu připojili i všichni kandidáti členství v EU.
23. 9. – V polských parlamentních volbách zvítězila se ziskem 41,04 procenta odevzdaných hlasů koalice Svazu demokratické unie a Unie práce.
25. 9. – Generální tajemník NATO George Robertson oznámil splnění úkolu v Makedonii, když jednotky aliance vybraly od povstalců 3300 zbraní.
 - Afghánská opozice rozvinula na severu země širokou ofenzívu proti Tálibánu.
26. 9. – Ruský prezident Putin v Berlíně zopakoval příslib ruské pomoci v boji proti terorismu.
30. 9. – Izrael dal palestinskému prezidentovi Arafátovi 48 hodin na ukončení všech násilností.
 - Tálibán poprvé oficiálně přiznal, že Usáma bin Ládín je pod jeho ochranou v Afghánistánu.

Ríjen

2. 10. – Generální tajemník NATO Robertson oznámil, že Washington podal jasný důkaz o podílu bin Ládiny teroristické organizace Al-Káida na útocích v New Yorku a Washingtonu a že nyní lze použít článku 5 Washingtonské smlouvy o vzájemné obraně a pomoci členů NATO.
 - Evropská komise se obrátila na členské státy EU, aby zmrázily bankovní konta 27 organizací a osob podezřelých z teroristických aktivit.
5. 10. – Na Floridě zemřel na antrax čili sněť slezinou fotoreportér listu The Sun. Nakaženy byly další dvě osoby.
6. 10. – Polský Svaz demokratické levice, levicová Unie práce a Polská strana lidová se dohodly na koalici vládě v čele s Leszkiem Millerem.
7. 10. – Před devátou hodinou večerní zahájili Američané a Britové letecké a raketové útoky na vojenské a strategické cíle v Afghánistánu. Afghánská opozice zároveň zahájila ofenzívu vůči vojákům Tálibánu.
12. 10. – V USA se v televizi NBC objevila čtvrtá nákaza antraxem. Dopis s bakteriemi sněti slezině dostal také šéf demokratické většiny v Senátu Tom Daschle. Nakazilo se jimi 30 osob z jeho týmu. Od 11. září do konce října na nákazu antraxem zemřeli celkem 4 lidé.
 - V Oslo byla oznámeno udělení Nobelovy ceny míru za rok 2001 OSN a jejímu generálnímu tajemníkovi Kofi Annanovi. Získali ji za přínos k lépe uspořádanému a klidnějšímu světu.
17. 10. – Americká komanda byla vysazena z vrtulníků u jihoaafghánského Kandaháru.
 - Atentát na izraelského ministra cestovního ruchu Zeeviho spáchala Lidová fronta pro osvobození Palestiny.
19. 10. – Polský prezident Aleksander Kwasniewski jmenoval novou vládu vedenou Leszkiem Millerem ze Svazu demokratické levice.
21. 10. – Vrak ruské ponorky Kursk byl dopraven do suchého doku v Murmansk. Týden poté ruský vicepremiér Ilja Klebanov prohlásil, že zkázu plavidla se 118 námořníky na palubě jednoznačně způsobil výbuch torpéda.

XIII. Zahraniční události 2001

22. 10. – Předseda strany Sinn Féin Gerry Adams vyzval Irskou republikánkou armádu (IRA), aby začala skládat zbraně a zachránila tím mírový proces v Severním Irsku. Vedení IRA den nato oznámilo, že začíná s odzbrojováním.

Listopad

6. 11. – Ve volbách newyorského starosty, které se konaly za poměrně velké účasti voličů, zvítězil kandidát republikánů, mediální magnát Michael Bloomberg.
10. 11. – Padesát zemí se na týdenní ministerské konferenci Světové obchodní organizace (WTO) v katarském Dauhá dohodlo, že kromě uspořádání dalšího kola jednání o liberalizaci obchodu musí WTO zjednodušit a zprůhlednit svou práci. Na konferenci vstoupily do WTO Čína a den po ní i Tchaj-wan.
11. 11. – Na Konferenci OSN o klimatu v Maroku a omezování globálního oteplení byla dojednána pravidla, na jejichž základě by se měl zavést do praxe Kjótský protokol z roku 1997.
13. 11. – Jednotky Severního společenství vstoupily do Kábulu a během dne pak i do východoafghánského města Dželálábád.
14. 11. – Americký prezident George Bush a jeho ruský protějšek Vladimir Putin ukončili dvoudenní summit.
16. 11. – Makedonský parlament schválil po týdnech odkladů ústavní reformy poskytující albánské menšině větší práva.
17. 11. – Ve volbách do kosovského parlamentu zvítězil celkově i mezi Albánci umírněný Demokratický svaz Kosova Ibrahima Rugovy.
20. 11. – Izraelské tanky doprovázené buldozery vjely do palestinského sektoru v pásmu Gazy. Zničily 18 domů. Při operaci navíc bylo zraněno šest Palestinců.
- Parlamentní volby v Dánsku skončily fiaskem vládnoucích sociálních demokratů, a naopak historickým vítězstvím Liberální strany Venstre. Ta záhy utvořila menšinovou vládu.
23. 11. – Významný vojenský velitel palestinského Hnutí islámského odporu (Hamas) Mahmúd abú Hanúd byl zabit nedaleko Nábulusu na západním břehu Jordánu při izraelském raketovém útoku.
25. 11. – Americká společnost Advanced Cell Technology Inc. poprvé naklonovala lidské embryo k lékařským účelům.
27. 11. – Ve vládní rezidenci Petersberg u Bonnu začala konference o politické budoucnosti Afghánistánu.
29. 11. – Ke kompromisní dohodě ohledně Jaderné elektrárny Temelín dospěli v Bruselu šéfové vlád České republiky a Rakouska Miloš Zeman a Wolfgang Schüssel.

Prosinec

1. 12. – Při dvou palestinských sebevražedných atentátech v Jeruzalémě a při dalších bombových útocích palestinských extremistů příští den v Haifě přišlo o život celkem 28 lidí a více než dvě stě bylo zraněno.
2. 12. – Palestinská samospráva vyhlásila na svých územích výjimečný stav a zatkla několik členů extremistických organizací Islámský džihád a Hamas.
3. 12. – Izraelský premiér Ariel Šaron v přímém televizním projevu vyhlásil válku teroru a zároveň označil palestinského vůdce Jásira Arafátu za přímo odpovědného za teror proti Izraeli.
4. 12. – Izraelská armáda zaútočila na palestinské cíle v pásmu Gazy a na západním břehu Jordánu. V Gaze přišli o život dva Palestinci a 100 bylo raněno. V Ramalláhu byl zasažen úřad palestinského vůdce Jásira Arafátu.

XIII. Zahraniční události 2001

5. 12. – Afghánské protitálíbarské politické skupiny, které jednaly od 27. listopadu u Bonnu, podepsaly dohodu o vytvoření prozatímní vlády. V čele pašúnský vůdce Hamíd Karzáí. Uzbecký opoziční generál Rašíd Dóstum oznámil 6. prosince bojkot vlády.
7. 12. – Severoatlantická aliance a Rusko se dohodly na vytvoření nového společného orgánu, který umožní jednat a rozhodovat o společných akcích v otázkách společného zájmu. Závazná přitom budou jen jednomyslně přijatá rozhodnutí.
 - Izraelské letadlo bombardovalo hlavní sídlo palestinské policie v Gaze. Izraelské jednotky a tanky pronikly do jižní části pásma Gazy, kde zničily několik domů a zatkly řadu civilních osob.
10. 12. – Evropská unie vyzvala Jásira Arafáta, aby zničil síť teroristických organizací Islámský džihád a Hamás. Dva dny poté Arafát rozhodl o uzavření všech institucí náležejících těmto organizacím. Za 14 měsíců intifády ztratilo životy víc než 800 lidí.
12. 12. – V odpověď na pokračující útoky Palestinců bombardovalo izraelské letectvo Gazu a Nábulus.
13. 12. – Prezident George Bush oznámil Rusku, Ukrajině, Kazachstánu a Bělorusku, že Spojené státy odstupují od smlouvy o omezení protiraketové obrany (ABM) z května 1972.
 - Pětičlenné komando teroristů, pocházejících údajně z Pákistánu, zaútočilo na indický parlament. Incident si vyžádal dvanáct obětí a na třicet zraněných. Zvýšil opět napětí mezi Indií a Pákistánem.
14. 12. – Začal dvoudenní summit Evropské unie v belgickém Laekenu, který rozhodl mj. o založení konventu, který zahájí práce na reformě EU.
16. 12. – Protitálíbarské jednotky dobyly východoafghánský horský jeskynní komplex Tora Bora, kde se skrývali teroristé z organizace Al-Káida. Usáma bin Ládín však mezi zabitými či zajatými teroristy nebyl.
20. 12. – Neutěšená hospodářská situace v Argentíně vede k uličním bouřím a rabování majetku. Krize se prohloubila, když odstoupil prezident Ferdinand de la Rúa. Dočasným následníkem byl zvolen Adolf Rodríguez Saá, který po sedmi dnech rovněž odstoupil. 2. ledna má Kongres zvolit prezidenta, který dokončí funkční období do 10. prosince 2002.

1. 1. 2002 se předsednictví v Evropské unii ujímá Španělsko.

Pramen: ČTK, www.ctk.cz

XIII. Zahraniční události 2001

Mezinárodní vztahy

Vstup do 21. století neznamenal v mezinárodní politice žádný zásadní zlom. Přes tragické události 11. září 2001 v USA, kdy unesená civilní letadla pilotovaná únosci-sebevrahy přinesla smrt přibližně třem tisícům lidí, interpretace důsledků v zásadě odpovídaly dvěma již dříve odstartovaným protikladným tendencím vývoje:

Konec studené války je interpretován jako počátek nového světového řádu, což někteří teoretici – například Francis Fukuyama – spojují s tak zásadním vítězstvím liberalismu, že očekávají konec dějin;

konec sváru mezi moderními ideologiemi v podobě konfliktu liberalismu s marxismem je interpretován jako návrat ke starším geopolitickým konfliktům mocností nebo k představám nových variant náboženských sporů – jak tomu je v případě Samuela Huntingтона, který budoucnost vidí jako svár civilizací.

Obr. č. XIII/1

Při tomto rozporném náhledu na světový vývoj lze zločinný útok na Světové obchodní centrum v New Yorku a Pentagon ve Washingtonu vnímat zcela protikladně. První komentáře směřovaly k vnímání terorismu jako islámského fenoménu, přičemž jako cíle potenciální odvety bylo sdělovacím prostředky i některými analytiky označováno někdy až deset muslimských států.

XIII. Zahraniční události 2001

Příkladem opačného přístupu může být summit Rady pro hospodářskou spolupráci Asie a Tichomoří (APEC) v říjnu 2001. Žádná regionální organizace není tak kulturně a politicky pestrá jako APEC. Sdružuje státy z šesti či sedmi Huntingtonových civilizačních okruhů, přičemž mezi nimi jsou dvě největší jaderné mocnosti a tři ekonomicky nejsilnější státy. Tato skutečnost by měla znamenat neřešitelné problémy, ovšem APEC funguje. Třeba jako symbol skutečnosti, že se v 21. století mohou dohodnout i ti, kteří by podle zaběhanych stereotypů měli být protivníky.

Pohyb k demokracii

Velká demokratizační vlna, která se vzvedla již v 80. letech minulého století, nebyla ani na počátku 21. století vržena zpět: Počet demokratických států mírně vzrostl od poloviny 90. let do roku 2001 ze 117 na 120. Podle amerického institutu Freedom House, který se otázkami stavu demokracie ve světě dlouhodobě zabývá, žilo na počátku roku 2001 v 86 svobodných státech 2465,2 miliónu (tedy 40,69 % světové populace). Jako částečně svobodné bylo označeno 58 států, v nichž žije 1435,8 miliónu lidí (23,70 % světové populace). Ve 48 nesvobodných státech podle údajů Freedom House žilo 2157,5 miliónu lidí (35,61 % světové populace).

Tab. č. XIII/1

Vývoj ke svobodě ve světě

Období	Svobodné státy	Částečně svobodné státy	Nesvobodné státy
1990-1991	65	50	50
1995-1996	76	62	53
2000-2001	86	58	48

Pramen: *The 2000-2001 Freedom House Survey of Freedom* – www.freedomhouse.org

Statistiky svobody, které pravidelně přináší Freedom House, nevypovídají ovšem o naplňování lidských práv v celé jejich šíři. Pokrok je zřejmý, ale rozporuplný. Když před půlstoletím vznik komisariát OSN pro otázky běženců, napočítali tehdejší jeho pracovníci 2,1 miliónu utečenců potřebujících pomoc. Za padesát let bezprecedentního růstu vědního poznání, ekonomiky a prohlubování globalizace vzrostl jejich počet téměř 5,6krát na necelých 11,7 miliónu.

Zpráva generálního tajemníka OSN Kofi Annana „My, lid. Role Spojených národů v 21. století“ chválí, že v druhé polovině 20. století svět zaznamenal v dějinách nebyvalý ekonomický růst a více lidí než dříve má lepší životní úroveň. Upozorňuje však zároveň, že téměř polovina šestimiliardové světové populace vydělává denně méně než dva dolary. Přibližně 1,2 miliardy lidí žijí za méně než jeden dolar denně – z nich 500 miliónů v Asii a 300 miliónů v Africe. Lidé žijící v subsaharské Africe jsou na tom téměř stejně jako před dvaceti lety. Na tyto skutečnosti upozorňuje nejen OSN, ale například i Světová banka.

Podle některých výpočtů zemědělství v rozvinutých zemích spotřebuje ročně na dotacích 360 miliard dolarů, což je o 30 miliard více, než činí celoafrický HDP. Přitom by podle Světové banky pro země subsaharské Afriky stačilo k získání přibližně 2,5 miliardy dolarů zvýšit export z této oblasti o 14 %. Tohoto na první pohled obtížného cíle by podle téhož zdroje bylo možné dosáhnout jednoduše tím, že by severní Amerika a Japonsko odstranily všechny bariéry kladené do cesty dovozu z této oblasti států. Asymetrie uvnitř světového systému může dostat i ty nejmodernější podoby: Podle rozborů účastníků *Mezivládního panelu o klimatických změnách* (IPCC) z konce 90. let by si proměny klimatu mohly vyžádat náklad 9 % HDP nejchudších zemí, přičemž nejchudší část populace v těchto zemích bude nejhůře zasažena.

XIII. Zahraniční události 2001

Tab. č. XIII/2

Chudoba v rozvojových zemích (údaje v miliónech)

	1990	1998	2015 při růstu 2,3 % HDP ročně	2015 při růstu 3,7 % HDP ročně
chudí s méně než dolarem na den				
východní Asie a Pacifik	452	267	101	65
- bez Číny	92	54	20	9
Evropa a Střední Asie	7	18	9,6	-
Latinská Amerika a karibská oblast	74	61	58	43
Střední východ a Severní Afrika	6	6	6	5
jižní Asie	495	522	411	297
subsaharská Afrika	242	302	426	361
celkem	1 276	1 175	1 011	777
- bez Číny	916	961	931	721
chudí s méně než dvěma dolary na den				
východní Asie a Pacifik	1 084	885	472	323
- bez Číny	285	252	187	115
Evropa a Střední Asie	44	98	58	47
Latinská Amerika a Karibská oblast	-	159	162	133
Střední východ a severní Afrika	59	85	80	58
jižní Asie	976	1 095	1 214	1 078
subsaharská Afrika	388	489	690	637

Pramen: The World Development Indicators, 2001, The World Bank Group, s. 4 – www.worldbank.org

XIII. Zahraniční události 2001

OSN vyzvalo mezinárodnímu společenství, aby přijalo jako cíl vytrhnout do roku 2015 miliardu lidí z extrémní chudoby. Vzhledem k tomu, že se do té doby očekává přírůstek obyvatel dvě miliardy, a to většinou v nejhudších rozvojových zemích, je to cíl právě tak náročný, jako velice problematický. Je pozoruhodné, že programy usilující o snížení chudoby hledají řešení především pomocí zvyšování vzdělanosti obyvatelstva a růstu investic. A to přesto, že evropští a severoameričtí politici většinou spojují snížení chudoby a sociální nerovnosti se zavedením liberálních svobod. Spor o povahu globalizace nebyl zatím rozhodnut.

Hledání míru

Svět pokročil pouze od studené války k horkému míru. Nejde jen o teroristický čin 11. září a následný útok spojenců proti Afghánistánu. Podle nejnovější analýzy Stockholmského institutu pro výzkum míru (SIPRI) v letech 1990 až 2000 proběhlo 56 válečných konfliktů na 44 různých místech světa, ovšem pouze tři z nich byly čistě mezistátní. Roku 2000 bylo ve světě 25 válečných konfliktů na 23 různých místech, nejvíce v Africe a Asii. Většina z nich trvala déle než sedm let – a ty, které skončily, byly ukončeny v důsledku jednání, ne z důvodu vítězství jedné strany. Pouze dva z ozbrojených konfliktů byly v roce 2000 čistě mezistátní – Etiopie versus Eritrea a Indie versus Pákistán. Ve všech vnitrostátních konfliktech v období po studené válce se politicky, ekonomicky či vojensky angažovaly i jiné státy.

Tab. č. XIII/3

Velké ozbrojené konflikty 1989 – 2000

1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000
32	33	30	31	29	28	23	19	27	27	25

Pramen: SIPRI Yearbook 2001 – www.editors.sipri.se/pubs/yb01

Přes veškeré nečekané události vývoj pokračuje v tendencích, které bylo možné zaznamenat již v druhé polovině 90. let. Ta byla ve znamení ústupu od neoptimističtějších představ, podle nichž by konec studené války měl znamenat přechod k novému světovému pořádku, v němž nastal konec dějin a vládní harmonie zájmů všech velmocí. Tento nadějný pohled byl sice zdánlivě potvrzen společnými akcemi mezinárodního společenství ve válce v Perském zálivu, kdy v boji proti irácké okupaci Kuvajtu stály jednotky OSN. Kritickým bodem zlomu bylo bombardování Jugoslávie. Proti hodnocení situace a akcím NATO se postavilo Rusko, Čína, Indie a řada dalších států, což mimo jiné vedlo ke změně příliš optimistického názoru na podstatu mezinárodní politiky. Od sporů řešení krize na Balkáně lze datovat změny ve výdajích na zbrojení a v obchodu se zbraněmi. Tuto skutečnost především potvrzuje růst vojenských výdajů v Rusku, tak i návrat tohoto státu na druhé místo v tabulkách informujících o obchodu se zbraněmi. V roce 2000 dosáhly globální vojenské výdaje 789 miliard dolarů v běžných cenách, což v průměru tvořilo 130 dolarů na hlavu; představovaly tedy 2,5 % světového hrubého domácího produktu. Nejnižší výdaje na své armády v období po studené válce byly v roce 1998.

Bezkonkurenčně nejvyšší vojenské výdaje v období po studené válce připadají na Spojené státy. Za nimi na velice vzdálené druhé místo se v druhé polovině 90. let vypracovalo Japonsko následované evropskými mocnostmi NATO. Podle téhož zdroje se mezi tyto mocnosti na přelomu století vklínilo Rusko. V posledních dvou letech byl růst zvláště patrný v USA a Rusku, v Africe a jižní Asii. V roce 2000 se 37 % všech těchto světových výdajů týkalo USA; ty během dvou let vzrostly o 2,3 % v konstantních cenách roku 1998. V Rusku v též období vzrostly vojenské výdaje o 44 %. Takto se zvýšil podíl Ruska na světo-

XIII. Zahraniční události 2001

vých vydáních na armády na 6 % – tím Rusko vyskočilo ze sedmého místa na druhé, avšak jeho vojenské výdaje tvořily pouhou šestinu výdajů USA. Růst vojenských výdajů roku 2000 v Africe o 37 % a v jižní Asii o 23 % souvisí s vyhocením tamních konfliktů.

Tyto rozbor SIPRI ukazují, že ve vojenské oblasti Spojené státy na počátku 21. století jasně potvrzují svoji roli hegemonu a také odhodlání ji nadále plnit. Rusko srovnalo své výdaje s ostatními evropskými mocnostmi. Dramatický růst jeho vojenských výdajů v posledním období je důsledkem zavržení romantického přístupu k mezinárodní politice v důsledku aktivit NATO na Balkáně. Tabulka č. XIII/4 zároveň ukazuje, že čínské výdaje na zbrojení zdaleka nepotvrzují úvahy o tom, že rodící se supervelmoc má globální vojenské ambice.

Tab. č. XIII/4

Vojenské výdaje ve světě 1995–2000

(v miliardách dolarů, v konstantních cenách a směnných kursech roku 1998)

stát	1995	1996	1997	1998	1999	2000	podíl*
USA	298,2	282,0	280,6	274,3	275,0	280,6	37
Rusko	43,4	39,5	42,2	30,6	37,9	43,9	6
Francie	42,0	41,0	41,2	40,0	40,4	40,4	5
Japonsko	36,8	37,5	37,7	37,7	37,7	37,8	5
Británie	38,8	39,5	37,0	37,2	36,8	36,3	5
Mezisoučet pěti největších						439	58
Německo	35,0	34,3	33,1	33,1	33,8	33,0	4
Itálie	19,7	21,7	22,8	23,5	24,4	23,8	3
Čína	13,9	15,3	16,6	19,0	21,1	23,0	3
Saúdská Arábie	13,3	13,3	17,5	20,8	18,7	19,1	3
Brazílie	11,0	9,5	11,6	11,0	10,1	14,9	2
Mezisoučet deseti největších						552,8	73
Svět celkem	742	723	723	734	720	733	100

* (v %) na světových vojenských výdajích

Pramen: SIPRI Yearbook 2001 – www.editors.sipri.se/pubs/yb01

K paradoxům posledních let patří, že růst výdajů na zbrojení byl doprovázen poklesem objemu obchodu s tímto zbožím. Pokles v roce 2000 o 26 % je převážně výsledkem snížení vývozu z USA. Podle analýz SIPRI existují čtyři kategorie vývozců zbraní: (a) Spojené státy, které samy pokrývaly 47 % globálního obchodu, přičemž dodávají zbraně do všech deseti největších dovozců zbraní s výjimkou Indie, (b) Rusko, jehož vývoz v období 1996 až 2000 činil okolo 15 %, přičemž v roce 2000 vzrostl o 19 % zvláště díky dodávkám do Číny, a Francie – tyto dva státy vyvážejí okolo 10 % světového obchodu, (c) Británie a Německo, z nichž každý dosahuje 5 až 10 % hodnoty světového vývozu zbraní a (d) ostatní. Oněch pět největších vývozců jmenovaných v prvních třech skupinách má 85% podíl na světovém obchodu se zbraněmi. Z tabulky je zřejmé, že bez vývozu zbraní ze států, kteří jsou stálými členy Rady bezpečnosti OSN, by světový obchod se zbraněmi prakticky neexistoval.

XIII. Zahraniční události 2001

Tab. č. XIII/5

Vývoz nejdůležitějších konvenčních zbraní, 1990–2000 (údaje v miliónech dolarů, konstantní ceny roku 1990)

	1991	1995	1996	1997	1998	1999	2000
svět celkem	23 582	19 213	20 476	24 609	22 993	20 854	15 333
Afrika	51	18	31	12	28	16	7
Amerika	10 265	9 606	9 410	11 478	13 127	10 507	5 576
Asie	1 142	1 029	720	438	360	444	161
Evropa	11 963	9 382	10 071	12 045	9 252	9 420	9 300
ASEAN	1	30	–	82	42	68	80
Evropská unie	5 160	4 487	5 938	7 808	6 880	4 728	3 898
SNS	–	3 409	3 636	3 980	2 271	4 580	5 116
NATO	15 516	13 887	15 129	19 270	19 860	15 094	9 377
OECD	16 130	14 209	15 664	19 796	20 080	15 715	9 684
stálí členové Rady bezpečnosti OSN	18 133	14 909	16 431	19 753	19 257	16 783 1	2 061

Pramen: SIPRI Yearbook 2001 – www.editors.sipri.se/pubs/yb01

Zvláštní artikl obchodu se zbraněmi tvoří tzv. malé a lehké zbraně, který nepodléhá žádné mezinárodněprávní regulaci. Podle údajů z konference OSN o černém obchodě s tímto zbožím, která se konala v červenci 2001, mají malé a lehké zbraně na svědomí zmaření přibližně 1300 lidských životů denně. Tento typ zbraní byl používán ve 46 ze 49 hlavních konfliktů 90. let. A právě na konto těchto zbraní připadá 90 % ze čtyř miliónů mrtvých, přičemž 90 % ze zabitých byli civilisté a 80 % z nich ženy a děti.

Jednání konference OSN poukázalo na skutečnost, že ve světě koluje 550 miliónů malých a lehkých zbraní. Propočty říkají, že 56 % z oné půl miliardy je v rukou civilistů, armády disponují přibližně 41 % z nich a zbývající přibližně tři procenta připadají na policejní sbory, jiné bezpečnostní orgány a nevládní organizace. Téměř polovina z uvedených půl miliardy zbraní se pašováním dostává z jednoho místa válečného konfliktu na druhé. Odhaduje se, že 40 % až 50 % obchodu s malými zbraněmi je nelegální. Ovšem i z oné druhé, větší poloviny obchodu, která je zcela podle zákona, si mnoho zbraní najde cestu na černý trh; i zbraně nakupované od tajných služeb nejrůznějších států jsou jedním ze zdrojů černého trhu. Podle propočtů UNICEF byly ve válkách 90. let zabity 2 milióny dětí, 6 miliónů jich bylo vážně zraněno nebo trvale zmrzačeno. Zároveň ale v současném světě přibližně 300 tisíc dětí bojuje s těmito zbraněmi v nejrůznějších válkách dospělých.

Rozporná budoucnost

Do roku 2002 si světová politika přenáší pestrou škálu nevyřešených problémů na nejrůznější úrovni. Mnohé z nich mohou sloužit jako ukázka rozporných tendencí vývoje globalizujícího se světa. Typickými příklady takovýchto problémů na různých úrovních jsou mezinárodní terorismus, izraelsko-palestinský konflikt a americký program Národní protiraketové obrany.

XIII. Zahraniční události 2001

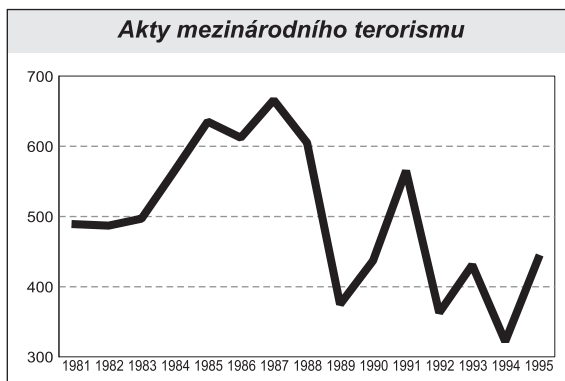
Téma č. 1: Mezinárodní terorismus – I když se může po 11. září 2001 jevit mezinárodní terorismus jako nové téma, ve skutečnosti je středem pozornosti přinejmenším americké zahraniční politiky od roku 1980, kdy tehdejší americký ministr zahraničních věcí Alexander Haig označil mezinárodní terorismus za hlavní nebezpečí pro USA. Ministerstvo zahraničních věcí USA, které každoročně vydává zprávu o globálním terorismu, používá od roku 1983 pro statistické a analytické cíle k vymezení mezinárodního terorismu tři znaky:

- terorismem je zamýšlené, politicky motivované jednání spáchané proti nebojovým cílům nestátními skupinami nebo tajnými agenty, které je zpravidla zaměřeno na získání vlivu na veřejnost. Pojem „nebojový“ v daném případě zahrnuje i vojáky, kteří nejsou v době incidentu ozbrojeni nebo nejsou ve službě;
- mezinárodní terorismus je terorismem, do něhož jsou zapojeni občané nebo území z více než jednoho státu;
- za teroristickou skupinu jsou pokládány skupiny, které mezinárodní terorismus praktikují, nebo mají významné podskupiny, které tak činí.

Uvedené zprávy ministerstva zahraničních věcí USA slouží jako nejdůležitější zdroj dat jak o konkrétních teroristických aktech za uplynulé období, tak i o jednotlivých teroristických skupinách a o státech, které je podporují. Poslední zpráva, která byla zveřejněna koncem dubna 2001, upozorňuje, že v roce 2000 při útocích mezinárodních teroristů zemřelo 405 lidí, což představuje růst ve srovnání s údajem z roku 1999, kdy zahynulo celkem 233 lidí. Nejčastějším terčem smrtelných útoků byli podnikatelé (384), následovali diplomaté (30), vládní úředníci (17) a vojáci (17). V roce 2000 vzrostl též počet zraněných na 791 ve srovnání s 706 v roce předešlém. Údaje z roku 2000 ukazují, že k největšímu počtu mezinárodní teroristických útoků došlo v Latinské Americe (193), následuje Asie, Afrika, Eurasie (31), západní Evropa (30), poté Střední východ (16 útoků) a až na konec statistik se umístila Severní Amerika, kde v roce 2000 nebyl zaznamenán žádný útok.

Podle uvedené zprávy ministerstva zahraničních věcí USA lze sedm států charakterizovat jako sponzory mezinárodního terorismu: Irák, Irán, Kuba, Libye, Severní Koreu, Súdán a Sýrie. Zpráva zároveň uvádí, že Kuba od rozpadu SSSR již aktivně nepodporuje ozbrojený boj revolucionářů v Latinské Americe či jinde, ovšem zůstala útočištěm pro mezinárodní teroristy; obdobně Severní Korea nebyla přímo spojená s žádným aktem mezinárodního terorismu od roku 1987, v roce 2000 se oficiálně připojila k mezinárodním smlouvám o boji proti terorismu, ukrývá ale únosce japonského letadla z roku 1970 a podle některých zpráv přímo či nepřímo prodala zbraně některým teroristickým skupinám. Mezi státy podporující mezinárodní terorismus nebyl uveden Afghánistán; naopak státy charakterizované jako sponzoři mezinárodního terorismu zločín z 11. září 2001 odsoudily. Zároveň se do velice pečlivého výčtu teroristických skupin a aktů nedostaly například Kosovská osvobozená armáda či subverzní aktivity Izraele.

Graf č. XIII/1

Pramen: *Patterns of Global Terrorism 2000*. Washington: U.S. Department of State – www.state.gov/s/ct/rls/pgrtrpt/2000

XIII. Zahraniční události 2001

Problémy naznačené v souvislosti se zprávou ministerstva zahraničních věcí USA o mezinárodním terorismu vyplývají z obtížnosti terorismus definovat. Mezinárodní právo zatím problematiku boje proti mezinárodnímu terorismu nezachycuje komplexně. Valné shromáždění OSN vytvořilo v roce 1972 výbor pro studium této problematiky a v prosinci 1985 Valné shromáždění bez hlasování přijalo Rezoluci o opatření k prevenci mezinárodního terorismu. Zatím nejschůdnější cestou k vytváření mezinárodních norem boje proti terorismu jsou úmluvy zabývající se jen vybranými aspekty této aktivity, např. podle místa a prostředí, typu obětí či braní rukojmí. Nejúspěšnějším prvkem právního boje proti mezinárodnímu terorismu jsou smlouvy o vydávání leteckých pirátů.

Úmluvy o boji proti mezinárodnímu terorismu zatím nejsou pevnou součástí mezinárodního trestního práva. Pouze roste tlak na uplatňování zásady *aut dedere, aut judicare* – vydat, nebo soudit podle domácího práva. Dokonce i *Římský statut Mezinárodního trestního soudu*, který je zatím nenaplněným, ale nesporně největším úspěchem mezinárodního společenství v boji proti zločinům na mezinárodním poli, problematiku mezinárodního terorismu pomíjí.

Ve světě se stále svářejí dvě hlavní linie právního vymezení terorismu. Podle tzv. kvantifikační definice je terorismem násilí, které se vymyká všem normám a zvyklostem. Tato na první pohled samozřejmá definice je však značně neurčitá. Podle druhé představy je terorismem vlastně všechno protiprávní povstalecké úsilí. Právě v duchu této druhé definice jsou psány např. britské či německé zákony proti terorismu z 60. a 70. let – a podle nich byl teroristou i G. Washington. Přitom stále platí, že např. národně-svobozenecký boj je podle mezinárodního práva zcela legální a legitimní.

Tyto právní nejasnosti zvyšují nejistotu, která mezinárodní terorismus doprovází. Navíc se podle názoru některých odborníků po 11. září 2001 posunuly motivy jednání teroristů. Tradiční skupiny jako Organizace pro osvobození Palestiny či Irská republikánská armáda užívají teror pro zajištění svých cílů, usilují o zabíjení desítek, v krajním případě stovek lidí, neboť se obávají nežádoucích důsledků a usilují o jednání. Jejich aktivity koneckonců směřují k jednání. Současná vlna, která začala vítězstvím radikálních muslimů nad umírněnými v íránské revoluci roku 1979 – ale není spojena pouze s islámem – má jediný politický cíl teroru: způsobit co největší škodu USA a Západu. Navíc se aktuálním nebezpečím stává využití chemických a biologických zbraní pro teroristické cíle. Ovšem žádná zbraň hromadného ničení není absolutně imunní proti využití teroristickými organizacemi – a tak nejvíce obav vyvolává možná jaderný terorismus.

Téma č. 2: Izraelsko-palestinský konflikt – Otázka sporu mezi Izraelci a Palestinci bezprostředně souvisí s národní emancipací. Pro mnohé Židy je Izrael zemí zaslíbenou, do níž se navracejí z diaspor. Už první sionistický kongres roku 1887 v Basileji stanovil jako jeden z cílů hnutí vytvoření samostatného židovského státu – Země izraelské – v Palestině. Ovšem v 16. století žilo v Palestině pouhé jedno procento světové židovské populace. V předvečer první přístěhovalecké vlny v letech 1881 až 1903 do tehdy turecké Palestiny, která následovala po pogromech v Rusku, žilo v Palestině 24 tisíc Židů. Na konci páté vlny v roce 1939 to bylo 450 tisíc. Ovšem útek z Evropy před pronásledováním a za rovnoprávností nasměřoval jen na Blízký východ: v roce 1880 bylo v USA 250 tisíc obyvatel židovského původu, v roce 1939 stoupl tento počet v severní Americe na 4,7 miliónu. Druhou zemí zaslíbenou jsou pro mnohé Židy Spojené státy, kde dnes žije přibližně 45 % všech Židů, zatímco v Izraeli pouze 30 %.

Vztah světové veřejnosti k otázce samostatného židovského státu se změnil po zrůdném holocaustu praktikovaném v nacistické třetí říši. V listopadu 1947 byly přijata rezoluce Valného shromáždění OSN, schválená dvoutřetinovou většinou členských států včetně hlasů USA a SSSR, která deklarovala zrušení britského mandátu nad Palestinou a její rozdělení na arabský a židovský stát; oblast Jeruzaléma měla zůstat pod mezinárodní správou. Následujícího dne začaly boje, z nichž vyrostla první arabsko-izraelská válka. Dnes žije v Izraeli necelých šest miliónů lidí, z toho je 80 % židovského vyznání, 15 % muslimského, a to převážně sunitského vyznání. Správa OSN pro pomoc palestinským uprchlíkům na Blízkém východě zaznamenala počátkem roku 2001 více než 3,7 miliónu palestinských uprchlíků.

Teroristické nástroje při dosahování politických cílů spojených s národní emancipací jsou v této oblasti užívány přinejmenším od 30. let 20. století, a to oběma stranami sporu. Jásir Arafát, nejvyšší před-

XIII. Zahraniční události 2001

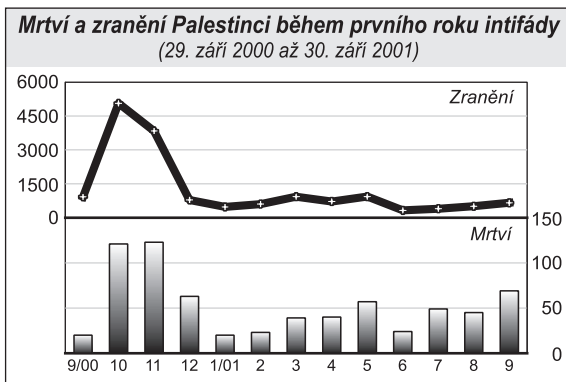
stavitel palestinské samosprávy, je jako zakladatel organizace al-Fatah pokládán mnohými lidmi za teroristu; Ariel Šaron, současný izraelský premiér, se proslavil jako radikální generál a byl jako ministr obrany shledán nepřímo odpovědným za masakr v palestinských utečeneckých táborech Sabra a Shatila v Libanonu roku 1982. Radikální organizace jako Hamas, Hizballáh, Al-Jihad, Lidová fronta pro osvobození Palestiny a řada dalších užívají terorismus; většina delegací na světové konferenci OSN o rasismu ovšem v září 2001 odsoudila Izrael a generální tajemník OSN Kofi Annan kritizoval „mimosoudní popravy“ praktikované izraelskou vládou. Během posledního období zahynula na izraelské straně celá řada nevinných civilních obětí při sebevražedných atentátech; zavražděn byl i ministr izraelské vlády. Na druhé straně podle Palestinského červeného půlměsíce bylo během prvního roku povstání – intifády –, tedy od konce září 2000, zabito téměř 700 Palestinců.

V roce 1993 byla ve Washingtonu podepsána tehdejší izraelským premiérem Jitzkem Rabinem a předsedou Organizace pro osvobození Palestiny J. Arafátem dohoda o mírovém řešení konfliktu, která mimo jiné předpokládá vytvoření samostatného palestinského státu. Přes řadu následných úspěchů v podobě dohod s Jordánskem a Libanonem, přes aktivní zprostředkovatelské úsilí Spojených států, Ruska i Evropské unie se nepodařilo dosáhnout konečných dohod a násilí propuklo novou silou. Diplomacie zatím selhává zvláště při řešení pěti úkolů spojených se vznikem palestinského státu:

- *Statut Jeruzaléma.* Obě strany si činí nárok na Staré město, posvátné místo tří náboženství a ještě více církví. Dosáhnout kompromisu v této otázce se jeví jako nesmírně obtížné, byť rezoluce OSN číslo 242 požaduje stažení Izraele ze všech částí území okupovaného po šestidenní válce v roce 1967.
- *Návrat palestinských uprchlíků.* Ten žádá rezoluce OSN číslo 194. Nikdo neví, zda vyhlášení palestinského státu by měl doprovázet zpětný exodus a jaké by byly jeho případné politické a sociální důsledky.
- *Hranice státu.* Na první pohled je vše jednoduché – návrat k hranicím z roku 1967. Problém tvoří i dohoda o vodě na případném území palestinského státu.
- *Přistěhovalci.* Na okupovaném území byly zřízeny židovské osady s více než 200 tisíci obyvateli a je otázkou, zda v případě zřízení palestinského státu zůstanou a jaký bude jejich případný statut.
- *Garance míru.* Palestinci nevěří Izraeli a přáli by si mezinárodní ochranu. Hovoří se o mezinárodních ozbrojených silách či jednotkách OSN; Izrael souhlasí pouze s americkou armádou.

Právo Židů i Palestinců na vlastní stát je nepochybnitelné. Z humanistického hlediska je právo na sebeurčení téměř posvátné: Svoboda je v rozporu s národnostním útlakem. Ovšem v současném světě existuje přibližně 300 národů a téměř dvojnásobné množství národností. A států je pouze 193. Naplnit ideály práva národů na sebeurčení by znamenalo vytvořit sto nových států – a přibližně stejné množství jich

Graf č. XIII/2

Pramen: Palestine Red Crescent Society – www.palestinercs.org

XIII. Zahraniční události 2001

Tab. č. XIII/6

Zájmové osoby Úřadu vysokého komisaře OSN pro uprchlíky (rok 2000)

oblast	utečenci	žadatelé o azyl	navrácení utečenci	vnitrostátní běženci	celkem
Afrika	3 523 250	61 110	933 890	1 732 290	6 250 540
Asie	4 781 750	24 750	617 620	1 884 740	7 308 860
Evropa	2 608 380	473 060	952 060	3 252 300	7 285 800
Latinská Amerika a Karibská oblast	61 200	1 510	6260	21 200	90 170
Severní Amerika	636 300	605 630	–	–	1 241 930
Oceánie	64 500	15 540	–	–	80 040
svět celkem	11 675 380	1 181 600	2 509 830	6 890 530	22 257 340

rozbit. Mnohem humanističtější se tak jeví jako ideál vize světového státu s autonomní správou pro nej-
různější národy. V konkrétním případě izraelsko-palestinského konfliktu je naděje na mír spojena s oka-
mžikem, kdy sporné strany začnou chápat národnostní a náboženskou otázku jako podřízenou požadav-
kům občanských a lidských práv.

Téma č. 3: Národní protiraketová obrana USA – Novou variantou programu hvězdných válek
z 80. let se na počátku 21. století stal americký projekt Národní protiraketové obrany (NMD). Tento pro-
gram má podle oficiálního zdůvodnění reagovat na svět, který se sice po skončení studené války stal mén-
ně nebezpečným, ale je podle slov amerického prezidenta George W. Bushe „méně jistým, méně před-
vídatelným“. Nemá prý být štítem proti ruským nebo čínským raketám, ale vytvořit potenciál k likvidaci
raket s dlouhým doletem „nepřátelsky naladěných států“, které je ještě nemají: např. Severní Koreje,
Íránu či Iráku. Navíc překvapivé jaderné pokusy Pákistánu a Indie v roce 1998 výrazně zvýšily nejistotu
pokud se týká států vlastnicích zbraní hromadného ničení.

Tab. č. XIII/7

Počty testů jaderných zbraní 1945-2000

stát	USA	SSSR	Británie	Francie	Čína	Indie	Pákistán
první/poslední pokus	1945/1992	1949/1990	1952/1991	1960/1996	1964/1996	1974/1998	1998/1998
celkem testů	1030	715	45	210	45	3 (6) *	2(6) *

Pozn.: * Podle definice nukleárního testu ze Smlouvy o zákazu jaderných pokusů se souběžné výbuchy
pokládají za jeden test. Ovšem 11. května 1998 provedla Indie souběžně tři exploze a 13. května téhož
roku dvě, následně 28. května 1998 Pákistán provedl pět souběžných výbuchů.

Pramen: Arms Control Association – www.armscontrol.org/facts

I když americká vláda projevuje velké odhodlání jej prosadit, není program NMD zatím zcela vyhra-
něný. Zpráva americké Unie znepokojených vědců a vědců z Programu bezpečnostních studií Massachu-
settského technologického institutu v roce 2000 upozorňovala, že NMD nebude funkční: každá země

XIII. Zahraniční události 2001

schopná vyslat rakety s dlouhým doletem bude též schopna NMD ohrožit, program je založen na špatných technických kritériích a testy se neopírají o realistická protiopatření. Statistiky hlásí, že zatím pouze přibližně 10 % testů lapačů nepřátelských raket bylo úspěšných. Nepředpokládá se, že by systém NMD mohl být funkční před rokem 2008. Jeho nejjednodušší, řidká verze by měla do roku 2005 stát 10,5 miliardy dolarů, varianta, o které uvažuje Bushova administrativa, je oceňován na 100 miliard dolarů – byt americký ministr obrany Donald Rumsfeld řekl, že cena se zatím nedá odhadnout.

Základním politicko-právním problémem programu NMD je skutečnost, že je v rozporu se *Smlouvou o omezení systémů protiraketové obrany (ABM Treaty)* – bilaterální smlouvou mezi Sovětským svazem a Spojenými státy, která byla podepsána v rámci dohod *SALT I* v květnu 1972. *ABM Treaty* tvoří páteř všech následných dohod o kontrole zbrojení, což vede Rusko, Čínu, ale i řadu jiných států – mezi nimi i některé evropské členy NATO – ke kritice záměrů americké vlády začít naplňováním programu Národní protiraketové obrany.

Vzhledem k odlišné politické situaci a technické úrovni zbraní dnes a před třiceti lety lze skutečně říci, že smlouva v mnohém zastarala. Navíc ústup od programu NMD by pro USA znamenal zřícení se technologických a ekonomických výhod, které Spojené státy mají ve srovnání s ostatními mocnostmi. Rozvíjení programů kosmických válek jim umožňuje upevňovat vedoucí postavení ve světě. Respektování smlouvy ABM by naopak mohlo napomoci vytváření multipolárního světa.

V květnu 2001 G. Bush prohlásil, že cílem by měla být změna od vztahů „založených na nukleární rovnováze teroru ke vztahům založeným na společné odpovědnosti a společných zájmech“. Nejdůležitější otázkou proto není, zda je *Smlouva o omezení systémů protiraketové obrany* zastaralá, ale jakým způsobem bude překonána. Hledat odpovědi na její nedostatky lze v rámci existující struktury dohod o kontrole zbrojení a odzbrojení – i mimo ni. Smlouva ABM může být ale ze strany USA respektována, nebo může být na základě nových vzájemných dohod zainteresovaných mocností upravena – či jednostranně Spojenými státy vypovězena. Každý z těchto přístupů může významně ovlivnit budoucí režim světového politického systému. V podmínkách vzájemné solidarity mocností po teroristickém útoku na USA 11. září 2001 si lze představit vzájemné dohody alespoň největších jaderných mocností, tedy možnost vyhnout se jednostranným krokům USA v podobě vypovězení smlouvy ABM.

Politika a globalizace

Postupující globalizace přináší na počátku 21. století nový ekonomický řád a novou dělbu práce. Zároveň ale vzniká též nový politický řád s novou strukturou i režimem světového politického systému a nová, kosmopolitní kultura. Tento rozporuplný proces probíhá na škále „solidarita – kooperace – konflikt“ a bezesporu se opírá o ekonomickou výhodu a nutnost. V politickém rozměru je to především skutečnost, že mezinárodní vztahy jsou uspořádány asymetricky, neboť dnes pouze Spojené státy mají globální mocenské zájmy a vůli i schopnost je prosazovat.

Spojené státy zůstávají nadále rozhodující ekonomickou mocností. I když se někdy hovoří o relativním hospodářském propadu Spojených států vzhledem k jejich klesajícímu podílu na světovém hrubém domácím produktu, USA jsou nadále ekonomicky nejsilnějším státem. Podle údajů Mezinárodního měnového fondu činil v roce 2000 podíl Spojených států na hrubém světovém produktu 22 %. V téže době ekonomika Číny, která byla ze státních ekonomik druhá nejsilnější, vytvářela 11,6 % světového produktu, Evropská unie jako celek měla podíl 20 %. Dolar zůstává i nadále nejdůležitější měnou, USA jsou domovem strategicky nejvýznamnějších nadnárodních korporací. Spojené státy si stále udržují vedoucí pozici v produkci špičkové technologie (počítače, biotechnologie atd.). Světové komunikační síť, databanky i využití kosmu je v americkém vlastnictví nebo pod kontrolou USA. Zůstávají též nejvýznamnějším ohniskem vědeckotechnických inovací v době, kdy právě inovace jsou rozhodující mocí. Ve Spojených státech je v době informační revoluce nejvíce výzkumných center a univerzit, zde se rodí nejvíce nových vědeckotechnických objevů.

XIII. Zahraniční události 2001

V USA také probíhá nejdůležitější vojenský výzkum. Rozpočtový rok 2000 předpokládá na vojenský výzkum, vývoj, testy a vyhodnocení částku 37,6 miliardy dolarů – přibližně tolik podle SIPRI dává Německo na obranu celkem; Čína vydá ročně na celý vojenský rozpočet o téměř 15 miliard dolarů méně.

Všechny ostatní mocnosti, které jsou uváděny jako konkurenti USA, získaly zatím jen dílčí převahu či předstih, a to pouze ve vybraných oblastech. Navíc ozbrojené síly USA, a to raketojaderné i klasické, jsou největší silou jak co do kapacity, tak co do mobility. Žádná mezinárodní koalice nemůže vojensky konkurovat Spojeným státům, pouze Rusko si zachovává ničivou raketojadernou sílu.

Spojené státy si jako jediná mocnost uchovávají celosvětovou síť vojenských základů. Zároveň již na konci 20. století Spojené státy opět začaly zvyšovat své vojenské výdaje – jejich úroveň je na hladině okolo tří procent HDP. V polovině roku 2001 zveřejněný požadavek ministerstva obrany USA – 329,9 miliardy na vojenské výdaje pro fiskální rok 2002 – představuje největší růst od vrcholu v Reaganově éře. To platí v době, která nevylučuje ani možnost, ani nutnost použití síly v mezinárodních vztazích. Spojené státy zároveň vykazují dostatečné odhodlání sílu použít, jak ukazuje odpověď na teroristický útok proti New Yorku a Washingtonu v podobě akce proti základnám teroristů v Afghánistánu a proti tamnímu režimu Tálibán.

Tab. č. XIII/8

Americký vojenský personál v zahraničí 1986-2000 (údaje v tisících)

stát či region	1986	1996	2000
Německo	250	49	69
ostatní evropské země	75	66	44 ^{a)}
Evropa – na lodích	33	4	4
Jižní Korea	43	37	37
Japonsko	48	43	40
ostatní asijsko-pacifické země	17	1	1
na lodích ve východní, v jižní a jihovýchodní Asii plus síly v Perském zálivu a severní Africe	36	30	52 ^{b)}
západní hemisféra	22	12	5
ostatní	1	1	6
celkem ve světě	525	240	258
podíl aktivních sil	24 %	16 %	19 %

Pozn.: ^{a)} včetně 5400 vojáků v Kosovu v KFOR, 5700 v Bosně a Hercegovině v SFOR a přibližně 2000 vojáků v Turecku.

^{b)} v oblasti Perského zálivu bylo 1000 vojáků v Bahrajnu, 4600 v Kuvajtu a 7100 v Saúdské Arábii.

Pramen: *Worldwide Manpower Distribution, U. S. Department of Defense – web1.whs.osd.mil/mid/military/miltop/htm*

V historii nebyvalé postavení jednoho státu ve světovém politickém systému dává Spojeným státům nejen zvláštní práva, ale i povinnosti. To vše se odehrává ve světě, kde je globalizace spojena s řadou globálních problémů – situací, které mohou vážně ohrozit mnoho lidí v mnoha zemích. Globální problémy dramatičtěji vzájemnou závislost. Jedná se především o rozpory mezi bohatstvím a chudobou národů, popu-

XIII. Zahraniční události 2001

lační explozi, o potravinový deficit, o vyčerpání energetických či surovinových zdrojů, o terorismus a krizi životní prostředí. Zvláště zachování fyzického a biologického systému začíná být chápáno jako nutná podmínka existence. S touto tezí bývá spojena nejen vize udržení produktivního ekosystému, ale i představa obnovy ozónové vrstvy, zastavení degenerace půdy, znečišťování moří, oteplování klimatu atd. Proto také velké spory vyvolalo oznámení amerického prezidenta z počátku roku 2001, že Spojené státy odstupují od kjótského protokolu, podepsaného na konferenci OSN v roce 1998, se závazky na snižování škodlivých emisí.

Vzájemná osudová závislost lidstva může být definována i jaderným nebezpečím. A nejde jen o příznané arzenály jaderných mocností: Černobylská katastrofa v roce 1986 názorně ukázala, že pasivní jadernou mocností je každý stát, na jehož území se nachází jaderná elektrárna. Ovšem ekologové varují, že deforestation znamená roční likvidaci lesů na rozloze více než 300 tisíc km² ročně – což je území srovnatelné například s rozlohou Polska. Epidemie typu AIDS je nevládnutelná jedním státem či koalici. Podle údajů, které byly zveřejněny v souvislosti se zvláštním zasedáním Valného shromáždění OSN o AIDS v červnu 2001, dosud na tuto chorobu zemřelo více než 21 miliónu lidí, z nich více než 75 % bylo se subsaharské Afriky. V současné době je 36,1 miliónu lidí nakaženo virem HIV – z tohoto více než 25 miliónů z nich v Africe. V 16 zemích více než 10 % dospělých ve věku od 15 do 45 let je infikováno virem HIV, v 7 státech – všechny jsou na jihu Afriky – nejméně jeden dospělý z pěti je infikován virem HIV. V nejvíce infikovaných zemích polovina všech dnešních patnáctiletých zemře na AIDS, když se šíření choroby sníží – když zůstane rychlost šíření vysoká, zemřou více než dvě třetiny. Více než 13 miliónů dětí osířelo v důsledku AIDS, přičemž toto číslo může dosáhnout 30 miliónů před koncem desetiletí.

Zachování lidstva vyžaduje zvýšení spolupráce. Tlak globálních problémů spolu s rostoucím vědomím potřeby zajistit trvale udržitelný rozvoj by za určitých podmínek mohl být zdrojem reorganizace světového politického systému. Naplnění tohoto úkolu není v silách sebemocnějšího státu. Žádná supervelmoc nemůže dát lidem naději, že se vyrovnají s globálními problémy. To musí světové společenství jako celek. Proto též na počátku 21. století je nejvíce očekávání spojováno se schopností velmocí dohodnout se a s tím, že mezinárodní organizace, zvláště pak OSN, začnou výrazněji plnit svoji roli.

PhDr. Oskar Krejčí, týdeník Ekonom

Poznámky